

2020 03 01 | bernardinai.lt

Draugas

Vidutinis skaitymo laikas: ⌚ 6 min

Igijusi balsą. Interviu su rašytoja, dailininke L. Vince

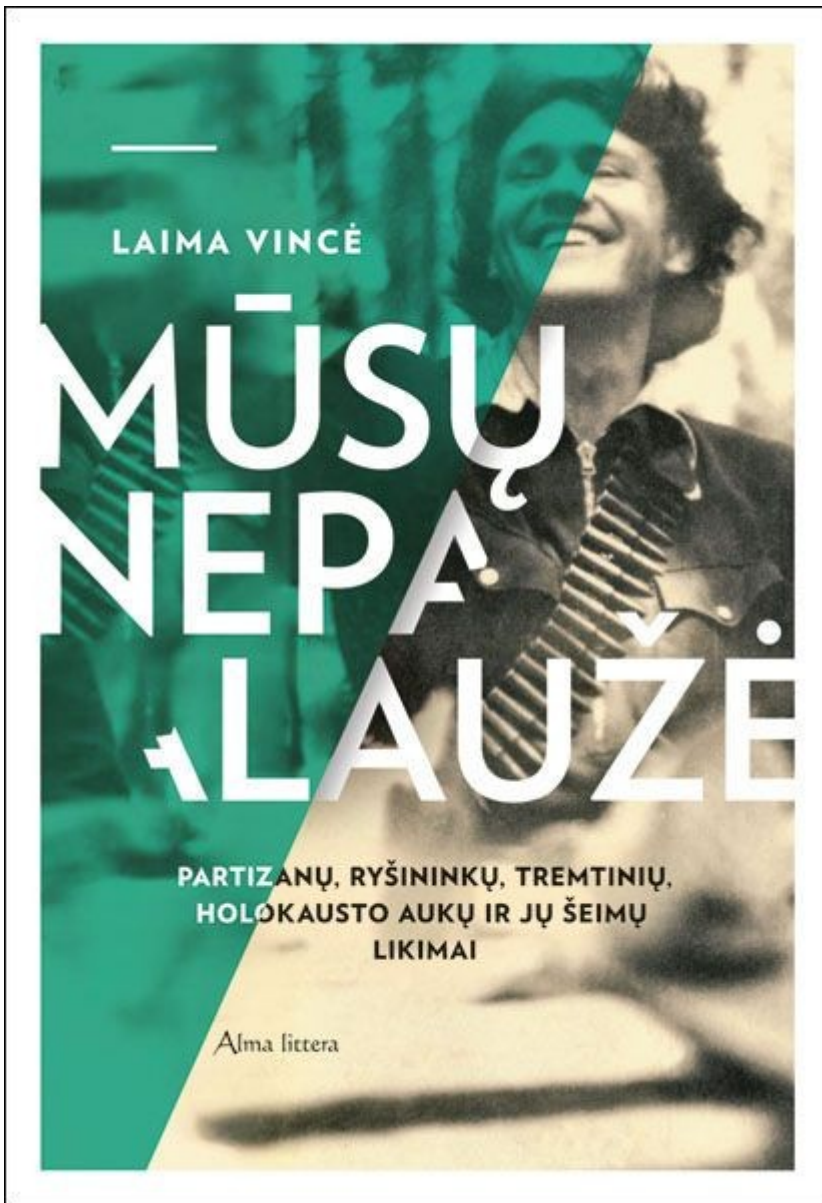
Tekstas perpublikuojamas iš laikraščio „Draugas“

Dar nespėjus užduoti pirmojo klausimo, LAIMA VINČĖ pajuokauja, kad laukia jo su tam tikra įtampa. Ir prasitaria, kad gyvendama Kinijoje davė interviu populiariam Lietuvoje žurnalui, kuris klausimus jai atsiuntė elektroniniu paštu. Pirmasis klausimas ją pribloškė. Jis skambėjo maždaug taip: „Esate be galo veikli, kūrybinga moteris, o kokia gi jūsų vyro, sudarančio moteriai visas sąlygas kurti, profesija, kas jis toks?“

Tada ji sutrikusi perėjo prie antro klausimo, bet ir tas, pasirodo, tebuvo pirmojo tęsinys: „Jūs tiek daug pasiekėte, tad papasakokite daugiau apie tą vyrą, taip besąlygiškai Jus palaikantį ir remiantį.“ Laimą pribloškė lietuvių galvosenoje paplitęs įvaizdis, kad kurianti moteris negali išgyventi iš savo kūrybos ir kad jai reikia finansinės vyro paramos, jo ryšių ir įtakos, kad jos kūryba būtų pastebėta ir pripažinta.

„Kokią žinią tai siunčia jaunai lietuvaitėi?“ – klausia Laima ir prideda: „Tai reiškia: susirask turtingą, įtakingą vyrą, kuris materialiai išlaikys tave ir gal tau leis užsiimti kūryba.“ Kodėl kurianti ir veikli moteris neįsivaizduojama be stipraus, įtakingo vyro užnugario? Kas kuria šį įvaizdį ir kodėl jis brukamas Lietuvos visuomenei? L. Vincei, vienai užauginusiai tris vaikus, gyvenančiai iš kūrybos, rašymo, tapybos, tai yra nesuvokiama.

Pažadėjau, kad pirmas klausimas Laimai šį kartą bus kitoks.

Kalbėsime apie daug šiltų atsiliepimų sulaukusią jūsų knygą „Mūsų nepalaužė“. Ši knyga pirmiau pasirodė anglų kalba. Kai rašėte knygą, kokį įsivaizdavote savo skaitytoją?

Rašydama įsivaizdavau, kad pirmiausia mano knygą skaitys užsieniečiai – anglai, amerikiečiai. Norėjau, kad jie suvoktų, koks tuo metu buvo sudėtingas laikotarpis. Todėl knygos „Mūsų nepalaužė“, kurios angliškas pavadinimas „Journey into the Backwaters of the Heart“, tikslas buvo didaktinis – supažindinti su konkrečių asmenų likimais Lietuvoje po Antrojo pasaulinio karo.

Prieš karą Lietuvoje taikiai sugyveno lenkai, žydai, rusai, vokiečiai, lietuviai. Tautybė niekada nebuvo pabrėžiama, išskiriama, ji niekada neskaldė žmonių. „Aušros“ mergaičių gimnazijos vienoje klasėje mokėsi žydės, lietuvės, vokiečės, ir nebuvo jokio rūšiavimo, diskriminacijos. XX a. trečiame dešimtmetyje Europoje įsivyravus poliarizuojančioms ideologijoms, išryškėjus nacionalizmui, žmonės buvo pradėti skirstyti į kategorijas ir tapo surūšiuoti, suskaldyti. Tuo labiau kad situacija buvo sudėtinga ir likimas mėtė žmones po abiejų kariaujančių ideologijų stovyklas. Pavyzdžiui, vienos žydės-vokiečės istorija: iš pradžių buvo įkalinta Kauno gete, vėliau ją kaip vokiečę išvežė į Tadžikistano gulagą. O visa tai su ja nutiko, kol ji dar nebuvo sulaukusi net septynerių.

Ar teko girdėti kitataučių asmenų atsiliepimų apie šią knygą?

Taip, nemažai jaudinančių atsiliepimų galima paskaityti „Amazon“ tinklalapyje. Knygą perskaitė įvairių tautybių žmonių. Pasakojimai juos sudomino, atvėrė nežinomos jiems istorijos užkulsius. Viena lenkų DP (angl. *displaced person*) dukra parašė, kad perskaičiusi šią knygą pradėjo geriau suprasti savo mamos likimo istoriją. Mano kaimynė žydė parašė labai pozityvią recenziją.

Kiek metų praėjo, kol ši knyga pasirodė lietuvių kalba?

Dešimt. Tiesiog turėjau sulaukti to momento, kada Lietuvai šita knyga tapo įdomi, leidykla „Alma littera“ pasiūlė išversti ją ir išleisti. Dirbti su šita profesionalia leidykla yra tikrai malonu. Knygos dizaineris Agnius Tarabilda sukūrė patrauklų, įdomų knygos dizainą, panaudojo nuotraukas, surinktas iš įvairių archyvų. Puikiai dirbo knygos redaktoriai, vertėjai, vadybininkė.

Kodėl taip ilgai ši knyga nebuvo išleista Lietuvoje?

Prieš dešimt metų, kai, būdama Lietuvoje, rinkau istorijas šiai knygai, jomis nelabai kas domėjosi. Manau, tam įtakos turėjo pirmieji tremtinių ir rezistentų pasakojimai, užrašyti gana sausokai, nes juos didaktiniais, lietuvių visuomenės švietimo tikslais užrašė istorikai. Jie suminėjo tik pačius faktus ir nesidomėjo žmonių asmeniniais išgyvenimais, patirtimis. Lietuviai tuo metu buvo persisotinę istorinėmis ataskaitomis apie partizanus, tremtinius ir tiesiog prarado susidomėjimą. Tačiau per dešimt metų užaugo nauja karta.

Man atrodo, kad nepriklausomybės pradžioje žmonės nenoriai šnekėdavo apie savo patirtį ir tremtį, tai buvo nepriimtina, žmonės gėdijosi, nes pusšimtį metų jų istorija juos persekiojo tarsi stigma.

Taip, tai tiesa. Dažnai būdavo, nuvažiuoju, kalbu apie rezistenciją, tremtį su senute, o vaikaičiai atėję po to klausinėdavo, ką močiutė man papasakojo. Vienas iš mano draugų prisipažino, kad jo tėvas tik 1989 m. išdrįso papasakoti, kad Sibire praleido dešimt metų. Žmonės nenorėjo kalbėti apie savo kančias. Agnius Tarabilda nustebo perskaitęs skyrių „Mergaitė be vardo“, – nes ta mergaitė Gražina Pucevičiūtė-Palionienė buvo jo kaimynė. Agnius sakė niekad nežinojęs, kad jos tėvas buvo partizanas ir kad jį nušovė, nors vaikystėje jų šeimos labai artimai bendravo.

Rašytoja, dailininkė Laima Vincė. Asmeninio archyvo nuotrauka

Nuėjęs pas žmogų, kuris praleido kalėjime ketvirtį amžiaus, privalai išklaudyti, kaip jis deklamuoja meilės eilėraščius, skirtus žmonai, kai ją pagaliau pamatė po ilgo išsiskyrimo. Tai nėra istorinis pasakojimas. Jame fiksuojami nušvitimai, tokie netikėti įžvalgos momentai, keičiantys viso gyvenimo kryptį.

Kaip gimė ši knyga?

Knygą pradėjau 2007 m. Skačiau istorikų surinktas ataskaitas, faktus. Tuo metu visą tokią literatūrą leido Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro leidykla. Visos užrašytos istorijos buvo sausas, monotoniškos, tarsi negyvos, jokių emocijų, jokių žmogiškų išgyvenimų, vien faktai, skaičiai, datos, vietovardžiai. Jei norim išsaugoti tokias istorijas ir perduoti kitai kartai, privalom užrašyti jas tiksliai taip, kaip žmonės pasakojo, viską, ką pasakojo. Žmonės senatvėje nori išsipasakoti, atsiverti. Tam reikia laiko, negalima jų pertraukinėti klausimais, skubinti. Reikia mokėti išklaudyti. Turi atvažiuoti pasiruošęs klausyti kiek reikia, kad atsivertų tai, kas yra arčiausiai širdies, kas svarbiausia. Na, kaip moteris gali atsiverti ir ką gali atsakyti žurnalistams, kai jie paprašo papasakoti, kaip ją kalėjime išprievartavo?

Tekstus užrašiau tiksliai taip, kaip jie buvo papasakoti, nedariau jokios cenzūros. Taikiau amerikietišką modelį. Jis grindžiamas jautrumu pasakotojo emocinei būsenai, jam būdingas tikslus užrašymas nieko nepraleidžiant, netrumpinant, nekeičiant. Pavyzdžiui, nuėjęs pas žmogų, kuris praleido kalėjime ketvirtį amžiaus, privalai išklaudyti, kaip jis deklamuoja meilės eilėraščius, skirtus žmonai, kai ją pagaliau pamatė po ilgo išsiskyrimo. Tai nėra istorinis pasakojimas. Jame fiksuojami nušvitimai, tokie netikėti įžvalgos momentai, keičiantys viso gyvenimo kryptį. Nors faktai ir duomenys išliko svarbūs, bet aš kartu su jais perteikiau žmonių pasakojimus kaip menininkė, kurios tikslas – perteikti jų širdies kalbą.

Paminėjote nušvitimus. Tai reti blykstelėjimai gyvenime, kurie ima ir pakeičia gyvenimo kryptį. Ar galite pasidalinti tuo nušvitimu, kuris paskatino jus tapti rašytoja? Apie tai LR generaliniame konsulate Niujorke pasakojote savo senelio, šviesaus atminimo pirmojo ambasadoriaus prie Suvienytų Tautų Aniceto Simučio, minėjime.

Taip, tai nutiko man besimokant Vasario 16-osios gimnazijoje Vokietijoje. Šaltojo karo laikais ryšius su išeivija palaikė Sovietų Lietuvos propagandinė organizacija „Tėviškės“ draugija, kasmet kviesdama mūsų gimnazijos moksleivius į apmokėtą kelionę po sovietinę Lietuvą. Tikslas – supažindinti su „socializmo rojumi“. Iš esmės tai buvo propagandinė kelionė. Kai mane atrinko, aš iškart paskambinau savo seneliui į Niujorką ir pasakiau, kad tikrai nevažiuosiu, nes nenorėčiau, kad išeivijos lietuvių visuomenėje jį apkalbėtų ir apkaltintų bendradarbiavimu su komunistais dėl anūkės, kuri po sovietų okupuotą Lietuvą sau mielai keliauja.

Mano senelio atsakymas tuo metu, kai man buvo vos septyniolika, iš esmės pakeitė mano mąstymą ir požiūrį visam gyvenimui. „Mane apkalbinės ir mane puls nežiūrint to, ar tu važiuosi į Lietuvą, ar ne, – pasakė jis. – Tai tu nuvažiuok į Lietuvą, viskuo domėkis, klausykis atidžiai, ką žmonės kalba apie tą santvarką, pasikalbėk su visais žmonėmis, išklausyk jų nuomones, stebėk ir užsirašyk viską savo dienoraštyje. O kai susitiksime vasarą, tu man papasakosi.“

Tą akimirką supratau, kad negalima nieko vertinti giliai nesusipažinus, neįsiklausius, nebūnant atvirai kito nuomonei. Tuo pačiu įsidėmėjau, kad apkalbų ir priešiškų žmonių visuomet buvo ir bus, o savo gyvenimo keisti pagal jų nuomonę neverta. Tądien gimė mano kaip rašytojos smalsumas. Ši knyga „Mūsų nepalaužė“ ir kitos mano knygos yra tos gyvenimo pamokos vaisiai. Suvokti istoriją, politiką, galų gale suprasti žmones galima ne tik per oficialius įvykius ir kanalus, per vadovus, specialistus, asmenybes, bet kartu išklausius ir paprastų žmonių pasakojimus apie jų likimus, apie jų nueitą gyvenimo kelią.

„Mūsų nepalaužė“ Lietuvoje pateko į skaitomiausių knygų penketuką. Tikriausiai jus nudžiugino, kad po dešimties metų šios knygų istorijas pagaliau išgirdo ir Lietuvoje?

Taip, man labai smagu ir netikėta, kad ši knyga tapo viena skaitomiausių knygų Lietuvoje. Praėjo dešimtmetis, ir jaunimas pradėjo domėtis. Kaip minėjau, užaugo nauja karta, kuriai ši tema yra aktuali ir ją domina. Manau, jaunimo susidomėjimą paskatino ir tai, ką daro Rusija, kariaudama Ukrainoje. Žmonės pradėjo domėtis istorija.

„Alma litteros“ leidyklos redaktorė Daiva Jaskulevičiūtė-Baltrušaitienė nusprendė, kad tos kartos moterų istorijos šių dienų skaitytojui Lietuvoje būtų įdomios ir svarbios. Prieš dešimt metų rinkau istorijas lietuviškai, verčiau į anglų kalbą, o dabar vertėja Inga Budvydaitė vertė į lietuvių kalbą. Daviau jai paskaityti savo originalius užrašus, kad ji pajustų pasakojusiųjų intonacijas, kalbą.

Užsiminėte, kad „Alma littera“ susižavėjo to meto moterų istorijomis. Kodėl knygoje daugiau dėmesio skiriama būtent moterų pasakojimams?

Kai buvo pradėtos rinkti pasipriešinimo kovų, tremties istorijos, dažniausiai buvo kalbama apie vyrus, partizanus, politinius kalinius, kovotojus, pasakojimai skambėjo iš jų perspektyvos, išlikusiųjų lūpomis. Man visada buvo įdomu pristatyti rezistenciją ir tremtį iš moterų perspektyvos, kovotojų moterų, kovojusių ne mažiau nei jų vyrai, kentėjusių ne mažiau, bet kurios apie savo išgyvenimus nepasakojo arba nenorėjo viešai apie savo kančią kalbėti.

Pasmalsausiu, kokia nauja knyga netrukus nudžiuginsite savo skaitytojus? Ar manote, kad ji irgi taps viena skaitomiausių knygų Lietuvoje?

Aš jau kelerius metus tyrinėju, renku liudininkų istorijas, analizuoju jaunos litvakės poetės Matildos Olkinaitės gyvenimą ir kūrybą. Išverčiau jos eilėraščius ir dienoraštį. Versti Matildos eilėraščius ir dienoraštį į anglų kalbą man buvo naujas, jaudinantis iššūkis. Turėjau surinkti ir sujungti išblaškytus jos gyvenimo ir kūrybos fragmentus į vieningą asmenybės ir kūrėjos visumą tam, kad išlaikytčiau už jos rašymo stiliaus, kuris iš paviršiaus atrodo labai paprastas, slypinčių sluoksnių gelmes.

Matilda Olkinaitė buvo litvakė, Lietuvos žydė, kuri jau nuo trylikos metų spausdino eilėraščius lietuviškuose to meto katalikiškuose vaikų žurnaluose. Būdama Vilniaus universiteto studentė 1940–1941 m. ji paruošė pirmą poezijos rinkinį, tačiau likimas nedavė jai progos jį išleisti. Atėjo sovietų okupacija, o ji kategoriškai atsisakė juos šlovinti. Matilda buvo baltaraiščių sušaudyta savo gimtajame miestelyje Panemunėlyje 1941-ųjų vasarą kartu su tėvais ir dviem seserimis. Jai buvo tik devyniolika.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas kitą mėnesį žada išleisti Matildos Olkinaitės dienoraštį ir eilėraščių knygą „Atrakintas dienoraštis“ [*knyga jau išleista – red. past.*], kurioje bus ir mano straipsnis. Vėliau ši knyga bus išleista anglų kalba. Tai Matildos svajonės įgyvendinimas. Pagaliau po 78 metų užtildytos mūzos balsas bus išgirstas.

DRAUGAS

0 komentarų

Rikiuoti pagal: **Seniausi**

Rašyti komentarą...

[Facebook komentarų įskiepis](#)